

СЕКЦИЯ 6
СОВРЕМЕННЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ИССЛЕДОВАНИЙ
В ПАРАДИГМЕ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ

НАЦЫЯНАЛЬНАЯ СПЕЦЫФІКА ФРАЗЕАЛАГІЧНАЙ
СЕМАНТЫКІ: СУЧАСНЫЯ АСПЕКТЫ ДАСЛЕДАВАННЯ

Арцёмава В.А., к. філал. н., дацэнт кафедры гуманітарных спецыяльнасцей ФМА БДУ

Адным з актуальных пытанняў супастаўляльнай фразеалогіі з'яўляецца паняцце нацыянальнай спецыфікі фразеалагічных адзінак (ФА), тых фонавых ведаў, гістарычных традыцый кожнага этнасу, якія, на думку вучоных, фарміруюцца ў адметных экстралінгвістычных умовах і знаходзяцца ў цеснай сувязі з фразеалагізмамі.

Сёння вылучаецца чатыры падыходы да выяўлення нацыянальнай спецыфікі ФА: лінгвакраіназнаўчы, лінгвакультуралагічны, кагнітыўны і супастаўляльны (кантрастыўны). Яны могуць выступаць як асобныя прыёмы. Між тым іх сукупнасць можа прадстаўляць адзіную цэласную метадыку выяўлення нацыянальнай спецыфікі фразеалогіі.

Пры лінгвакраіназнаўчым падыходзе нацыянальная своеасаблівасць фразеалагізмаў абапіраецца на наяўнасць у іх складзе кампанентаў-лексем, што абазначаюць характэрныя для пэўнай культуры экстралінгвістычныя рэаліі з фонавых ведаў носьбітаў гэтай мовы (працы Я.М. Верашчагіна і В.Р. Кастамарава, Д.Г. Мальцавай, І.І. Райзанзона, Г.Д. Тамахіна і інш.). Напрыклад, у англійскай ФА *from John o'Groat's to Land's End* маюцца назвы самага заходняга пункта Вялікабрытаніі *Land's End* 'Лэндс Энд' і самага паўночнага пункта *John o'Groat's* 'Джон-о-Гроўтс'. На падставе гэтага становіцца зразумелым значэнне фразеалагізма *from John o'Groat's to Land's End* 'па ўсёй тэрыторыі, паўсюдна'.

Лінгвакультуралагічны падыход вызначае нацыянальна-культурную спецыфіку ФА як «структуру нацыянальнай свядомасці, адзіную для ўсіх прадстаўнікоў пэўнага соцыуму», а фразеалагічны фонд пэўнай мовы – як сістэму «культурна-нацыянальнага светаразумеання». Параўнаем: беларускія ФА ў чорта на рагах, у чорта ў зубах і англійскія ФА *at the back of beyond, in the middle of nowhere* са значэннем 'далёка' паказваюць, што ў беларускай і англійскай лінгвакультурах паняцце 'далёка' – гэта неасвоеная чалавекам прастора. Аднак у беларускай ментальнасці паняцце 'далёка' – чужая прастора, дзе жыве нячыстая сіла, у англійскай лінгвакультуры 'далёка' ёсць лакалізацыя па-за межамі перцептыўнага ўспрымання чалавека.

Кагнітыўны падыход дазваляе раскрыць асаблівасці функцыянавання моўнага мыслення і паказаць спецыфіку вобразнай карціны свету пэўнай

моўнай супольнасці (працы Н.Ф. Алефірэнкі, Р.Дж. Гібса, М.Л. Каўшовай, А. Ланглоц і інш.) Гэты падыход заснаваны на разуменні ФА як мікратэксту, аналіз якога ажыццяўляецца з дапамогай серыі кагнітыўных працэдур, што супадаюць з макракампанентамі значэння ФА. Дэнататыўная апрацоўка ФА звязана з аперацыямі над ведамі аб уласцівасцях яе дэнатата. Ацэначная інтэрпрэтацыя адбываецца з пазіцыі аксіялагічных устаноў пэўнага этнасу. Матывацыйная апрацоўка грунтуецца на аперацыях з вобразным складнікам ФА як гештальт-структурай – цэласнай функцыянальнай мысліцельнай схемай, што сумяшчае пачуццёвыя і рацыянальныя аспекты аб’екта ці з’явы і ўпарадкоўвае іх у свядомасці моўцы. Эматыўная інтэрпрэтацыя ФА – гэта ацэначная рэакцыя на яе вобразную гештальт-структуру як адбітак перажытых эмоцый. Стылістычная апрацоўка ФА звязана з аперацыямі сацыяльнага маркіравання ўмоў выказвання. Напрыклад, чатыры беларускія ФА са значэннем ‘без пэўнага напрамку, невядома куды, абы-куды’ бегчы за вачыма, куды вочы глядзяць, куды ногі панясуць, у свет вочы маюць адзін англамоўны эквівалент *follow one’s nose* (літаральна ‘ісці за сваім носам’). Вочы і нос – часткі цела чалавека, якія знаходзяцца на твары. Паколькі твар з’яўляецца прэдняй часткай галавы, то на ўспрыманне вачэй і носа накладваецца вобразная схема ПЕРАД – ЗАД. Вочы і нос – лексема-саматызмы. Яны не нясуць пэўнай эмацыйнай ці ацэначнай нагрукі і з пункту гледжання сацыяльнага маркіравання з’яўляюцца размоўнымі і агульнаўжывальнымі. Нацыянальная спецыфіка назіраецца на матывацыйным узроўні ФА – іх вобразных складнікаў: у беларускіх ідыёмах кірунак вызначаецца зрокавым аналізатарам, у англійскіх – нюхальным.

Незвычайна пры кагнітыўным падыходзе асаблівае значэнне надаецца фразеалагічнаму вобразу, ці вобразнаму складніку, што ўваходзіць у лексічны мегакампанент фразеалагічнага значэння. Па меркаванні В.М. Тэліі, сістэма вобразаў, замацаваных у фразеалагічным складзе мовы, служыць свайго роду нішай для акумуляцыі светабачання і так ці інакш звязана з матэрыяльнай, сацыяльнай або духоўнай культурай пэўнай моўнай супольнасці, а таму можа сведчыць аб яе культурна-нацыянальным вопыце і традыцыях. У дачыненні да нашага матэрыялу гэта азначае, што такім сродкам увасаблення культурна-нацыянальнай спецыфікі фразеалагізма служаць вобразныя складнікі беларускіх і англійскіх прасторавых ФА, а спосабам указання на гэту спецыфіку з’яўляецца іх інтэрпрэтацыя.

У шырокім філасофскім сэнсе вобраз вызначаецца як «форма адлюстравання і засваення чалавекам аб’ектаў свету». Па меркаванні Ю.М. Каравулава, карані вобразнасці як лінгвістычнай катэгорыі ляжаць не

ў семантыцы, а ў тэзаўрусе як сістэме ведаў: у працэсе вербалізацыі пэўнага вобраза адбываецца пераход з аднаго асацыятыўнага поля ў іншае, што выклікае сумяшчэнне двух уяўленняў – зыходнага (вобразнай асновы або вобраза) і таго, што з ім суадносіцца. Узнікае эфект семантычнай двухпланавасці – «сумешчанае бачанне двух малюнкаў». Здольнасць моўнага знака ствараць такі «двайны малюнак» і называецца вобразнасцю.

Як паказаў аналіз літаратуры, прысвечанай вобразнасці ў фразеалогіі (працы Д.А. Дабравольскага, А.У. Куніна, В.М. Макіенкі, А.І. Малаткова, В.М. Тэліі), агульная сутнасць працэсу стварэння фразеалагічнага вобраза звязана з пераасэнсаваннем зыходных словазлучэнняў-прататыпаў у несвабодныя словазлучэнні з цэласным пераносным значэннем. Прататып фразеалагізма ёсць матывацыйная база, з якой фразеалагізм звязаны дэрывацыйнымі адносінамі ў сінхраніі альбо дыяхраніі. Як правіла, прататыпамі ФА часцей за ўсё выступаюць свабодныя словазлучэнні. Напрыклад, беларуская ФА пайсці з ветрам і яе англамоўны адпаведнік *gone with the wind* (літаральна ‘пайшоў з ветрам’) утварыліся ад аднаго словазлучэння-прататыпа ісці з ветрам, заснаванага на здольнасці ветра перамяшчаць прадметы з аднаго месца на іншае, што ў працэсе пераасэнсавання атрымала новае значэнне ‘бяследна знікаць, прападаць’.

Кожнае словазлучэнне-прататып мае свой склад лексем, граматычную структуру, спалучальнасць і дэнататыўнае значэнне, якое складаецца з сумы значэнняў слоў-кампанентаў. Гэтае значэнне стварае ўнутраную форму ФА. Роля слядоў унутранай формы ў плане зместу фразеалагізмаў можа быць рознай і залежыць ад ступені іх семантычнай празрыстасці – матываванасці, якая бывае сінхранічнай і этымалагічнай. Сінхранічная матываванасць абапіраецца на сучаснае асацыятыўна-вобразнае ўяўленне ўнутранай формы фразеалагізмаў, якая ўсведамляецца носьбітамі мовы. Этымалагічная матываванасць – гэта пачатковая форма ФА, якая з цягам часу можа страціць сувязь са значэннем да поўнай дэматывацыі. Сам працэс дэматывацыі фразеалагізма можа адбывацца пад уплывам: 1) агульнапрынятай архаізацыі, скажэння або дыялектызацыі слоў-кампанентаў ФА. Так, у беларускай ФА на кругі свая ‘да ранейшага, на былое, старое месца’ прысутнічае ўстарэлая форма займенніка множнага ліку свая, што ўспрымаецца носьбітамі беларускай мовы як агульнаўжывальная; 2) ускладненасці ФА службовымі ці дэйктычнымі словамі, лічэбнікамі. Параўнаем: ФА за трыдзевяць зямель ‘вельмі далёка’ мае кампанент трыдзевяць, які ўтвараецца складаннем двух лічэбнікаў тры і дзевяць і этымалагічна абумоўлены дзевяцярэчнай сістэмай злічэння на Русі; 3) гістарычнай змены грамадскай і культурнай практыкі, традыцый, звычаяў, павер’яў. У ФА вярста каломенская ‘чалавек вельмі высокага росту’ маецца ўстарэлая адзінка вымярэння даўжыні вярста, што не

ўжываецца як адзінка вымярэння адлегласці на сучасным этапе развіцця грамадства.

Пры супастаўляльным, або кантрастыўным, падыходзе асноўнай задачай выступае выяўленне разнамоўных фразеалагічных паралеляў і лакун, аналізу прычын іх узнікнення, падбору іншамоўных фразеалагічных адпаведнікаў (працы А.С. Аксамітава, Д.А. Дабравольскага і Е. Пірайнан, А.М. Меляровіч і В.М. Макіенкі). У межах гэтага падыходу нацыянальная спецыфіка семантыкі фразеалагізма вызначаецца як адрозненне па складу семантычных кампанентаў значэння ФА зыходнай мовы ад значэнняў блізкіх па семантыцы ФА мовы супастаўлення з уключэннем выпадкаў поўнай безэквівалентнасці значэння. Мы мяркуем, што менавіта апісанне гэтых адрозненняў «у чыста семантычных тэрмінах» забяспечвае карэктнасць вызначэння нацыянальнай спецыфікі семантыкі фразеалогіі.

ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ ОСНОВЫ ЭВРИСТИЧЕСКОГО ОБУЧЕНИЯ И ВОЗМОЖНОСТИ ЕГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ В МЕТОДИКЕ ПРЕПОДАВАНИЯ РУССКОГО ЯЗЫКА КАК ИНОСТРАННОГО

Баранова М.Ф., преподаватель кафедры теории и методики преподавания РКИ, ФМО БГУ

Эвристика (heurisico) в переводе с греческого означает «отыскиваю», «нахожу», «открываю». Эвристику в первую очередь связывают с системой словесного обучения Сократа, которая заключалась в том, что путем особых вопросов он помогал собеседнику самостоятельно приходить к решению проблемы. По словам А.В. Хуторского, «эвристическая дидактика – это теория обучения, устанавливающая цели, принципы, содержание и технологию такого типа образования, которое обеспечивает создание учениками и учителем образовательных продуктов и построение на этой основе индивидуальных образовательных траекторий в изучаемых областях знаний и деятельности» [5, с. 451]. Подобный метод или же некоторые его элементы могут быть использованы и в методике преподавания РКИ, в результате чего знания не останутся обезличенными, зависящими от субъективного мнения автора учебника или господствующей в государстве идеологии, а будут носить личностный характер.

Организация эвристического обучения предполагает наличие трех основных видов деятельности учащихся: методологической, когнитивной и креативной. Каждая из этих видов деятельности имеет свою организационную структуру. Изучим структуру всех трех компонентов эвристической деятельности.

Методологическая деятельность обеспечивает развитие таких способностей студента, как целеполагание, нормотворчество,